

dermed. Da dette saare ofte er Tilfældet ei alene hos de mindre, men ogsaa hos de større Avlsbrugere, erkjendes Indførelsen af Høttee at være saa meget desto ønskeligere.

Gjerløv Præstegaard d. 1ste Octbr. 1845.

J. B. Krarup.

Brudstykker

fra en Udflugt over Hannover, Brunsvig og
Magdeborg, især med Hensyn til Træ-
plantning og Hævecultur.

(Af Generalkrigscommissair Kiegels paa Snoghoi.)

Min Reises egentlige Hensigt var, at see en stor og complet Planteskole i en privat Mand's Hænder, og at bedømme Frugterne deraf i en Egn, hvor man ved Plantning søger at gjenvinde det Læ og den Luunhed, som Forsædrenes hensynsløse Skovhugst har betaget den — et Onde, som intet Land føler mere end Danmark. — Planteskolerne kunde jeg intet Sted søge bedre end ved Althaldensleben, hvor dettes forrige Eier, den bekjendte Nathusius, gjorde al Slags Trækultur til eet af de mange almeennyttige Foretagender, hvortil han, især ved heldige Handelspeculationer, havde vundet den meer end fornødne Formue.

Jeg har i over 20 Aar været Landeiendomsbesidder, og som saadan seet og læst meget, der maatte

fremkalde Erfaringer og Dverbeviisninger, som vel kunne være eensidige ved at tiltale en forudsattet Mening eller locale Interesser, men hvoraf dog nogle maatte blive almindelige og anvendelige for Flere.

En af disse Dverbeviisninger er: at vort Clima har lidt betydeligt ved, at vort af Naturen i det Hele begunstige Land ved en hensynsløs Skovhugst er blevet blottet for det fornødne Læ; og at Vegetationen er mindre god end vor gode Jordbund lader forudsætte, fordi barste Vinde og deraf følgende skadelige atmosfæriske Forhold ofte, men især om Foraaret, udsætte den for en pludselig Afverling, der er meget skadelig.

Denne Dverbeviisning kunde nu her lede mig til endeel vidtløftige Betragtninger, der dog kun vilde give det Resultat, at: er Feilen begaaet, saa kan dens skadelige Folger her i Landet, som i andre Lande, kun afhjælpes ved hensigtsmæssige og store Plantninger. Og da Sagen er af den Betydenhed, at den kun ved indgribende Foranstaltninger kan afhjælpes, saa maatte disse udgaae fra Regjeringen, saaledes som dette nu ogsaa skeer med fornyet Kraft i flere andre Lande. Men naar hensigtsmæssige Foranstaltninger skulle frugte, saa maae de af Folket imødekomes med Anerkjendelse og Beredvillighed; og i saa Henseende kunne vi ikke negte, at der saavel gjennem det Kongelige Rentekammer, som gjennem det Kongelige Landhuusholdningselskab er gjort Meget for at opmuntre til Plantning, men — at disse Foranstaltninger kun i en ringe Grad ere mødte med Anerkjendelse og Bered-

villighed, især af Bondestanden og de mindre Skov-
eiere, der ypperlig forstode at bruge Dren, men
lode Spaden hvile, — et Beviis paa at det havde
været en Lykke for Landet, uden at være nogen Uvil-
lighed mod Bonden, hvis Regjeringen, da den
overlod ham Gaard og Jord, havde beholdt Skoven.
Fordelen af at hugge og rydde var nær, men
Fordelen af at plante var fjern, og ligesaa lidet som
man ved at hugge og rydde tog Hensyn til, at man
udsatte fine egne og hele Egnes Jorder for Træk og
Blæst, ligesaa godt vidste man at udsmykke Bortryd-
delsen af Skove og Hegn med Grunde, der, nsiere
drøftede, ere intetsigende; hvorimod det er en anerkjendt
Sandhed, vi finde bekræftet paa Holsteens, Slesvigs
og tildeels Jyllands Østkyst, samt paa flere Steder i
Fyen og Sjælland: at Skovpartier i Forbindelse med
frodige levende Hegn ere en Betingelse for et godt
Agerbrug i et Land med Danmarks Beliggenhed; og
at de ere en Nødvendighed for lette Jorder, naar disse
skulle give varige Frugter af en forbedret Cultur.

Denne min Overbeviisning er ligesaa uroffelig
som den deles af Mange; og ligesaa vist som den En-
feltaes Plantninger vel kunne virke til Fordeel for en
Bopæl og Have, men ikke for en heel Egn; ligesaa
lidet vilde den Enfelta her kunne virke andet, end
samle og forene Manges Interesse, til Befordrin-
gen af den fælles Sag, og saaledes imødefomme de
større og mere indgribende Foranstaltninger, der alle-
rede ere udgaaede og vist endnu meer ville udgaae fra

Regjeringen, naar denne seer Landmanden beredvillig til at øse af de Kilder, der maatte aabnes ham.

Jeg har endvidere den Overbeviisning, at den Tid er nær, da Regjeringen vil henvende en endnu større Opmærksomhed paa Hedernes Cultur og den dermed i saa nøie Forbindelse staaende Beplantning, hvorved der vil reises et Værn, ligesaa nødvendigt for de bedre Hedejorders Opdyrkning, som nyttigt for hele Landets Cultur og climatiske Forhold.

For at gjøre hvad jeg kunde, stiftede jeg Haveselskabet for Jylland, Fyen og Hertugdømmet Slesvig, hvorved jeg haabede at forene Manges Interesse til eet stort Maal, — et Maal, der kun ved Mange kan naaes! — Men ligesom min Overbeviisning var fast, saaledes var ogsaa mit Haab stort; og jeg er ikke bleven skuffet deri!

Dette Aars Generalforsamling har viist, at Selskabets Medlemmer ikke alene have egen Nydelse og Interesse for Die, men de have lovet, Enhver efter sin Stilling og Veilighed, at modtage mine unge Træplanter til Opelstning, og saaledes efterhaanden i Forening med mig tilveiebringe Masser af unge Træer, hvormed vi kunne tilfredsstille en Plantelyst i Landalsmuen, der ligesaa vist meer og meer vil komme, som den vil blive til Nytte for den Enkelte og for det Hele.

Jeg erkjendte altsaa Nødvendigheden af en meget betydelig Udvidelse af mine Frø- og Planteskoler; og overbeviist om, at jeg næppe vil være istand til at tilveiebringe saamange Træplanter af alle forstjellige

Slags, som Selskabets Medlemmer ville begjære, besluttede jeg, opmuntret og understøttet dertil af det Kongelige Landhuusholdningselskab, at gjøre denne lille Reise i Efteraaret 1845 for at see nogle ret store Planteskoler og de derfra udgaaede Frugter.

Hvad jeg har seet og erfaret, meddeler jeg her mine kjære Landsmænd, og navnlig Haveselskabets ærede Medlemmer. Maatte jeg være saa heldig, der ved at bibringe Flere den Overbeviisning, der hos mig er bleven end meer befæstet: at Læs og frodig Hegnspiantning er for et Land som Danmark af ligesaa stor Vigtighed, som Frugttræplantning, og at nyttig Have-Cultur er en Kilde til mange Fordele og Behageligheder, der tildeels endnu ere fremmede for os, fordi vi altfor meget styre nogle faa Udgifter og den ringe Uleilighed, som dermed er forbunden.

Bondestandens Kaar og hele Stilling i Samfundet har saa betydelig forandret sig til det Bedre, at det er Migt for ham, i Gjærningen at vise at han er det værdig; — han maa plante saavel til sit eget, som til sine Medmenneskers og Efterkommeres Bedste; og dette kan han i de frugtbare Østeregne. — Paa Vesteregnene derimod maa Regjeringen alvorlig skride ind, thi der skal der skabes for hele Landets Gavn, — der skal der hødes paa Fortidens Feil, — der skal der for den tiltagende Folkemængde tilveiebringes en ny Verden, hvorhen den kan tye med tillidsfuldt Mod, naar der ved Regjeringens vise Foranstaltninger virkes for, at den der finder Skove og frugtbare Enge ved Siden af Heden; — der maa Plantningen og Besaaeningen

drives med en Omhu og en Kraft, der overstiger Bondens Evner og Indsigt. Men ved denne Plantning vil Bonden ogsaa der vinde Lyft og Kundskab til at følge efter. Saaledes gaar det nu paa Heberne i Hannover, og hvorfor skulde det ikke komme her ligesaa?

I Omegnen af Kiel opholdt jeg mig i 8 Dage paa flere Godser. Med Hensyn til Frugtavl og Havekultur er man allerede i den Egn langt forud, for de danske Provindser, og ligesom Alt vidner om en practiff Dygtighed hos Folket, — en Interesse og Tænkfomhed ved Arbeidet, saaledes maa man ogsaa beundre de aldeles practiff uddannede Gartners Dygtighed. — Deres Driverier ere fortrinlige, deres Frugtræer ere udmærket godt holdte, og deres Kjøffenuarter ere bragte til en sjelden Fuldkommenhed. Men især var mig paa faldende den liden Arbeidskraft, hvormed alt Dette tilveiebringes. Jeg anseer det for en Lykke for de unge Menneſter, jeg her paa Snoghøi lader oplære til practiffe Havearbeidere, at jeg har erholdt Tilladelse til efter deres tilendebragte Væretid at sende dem til flere Godser i Holsteen, for der i et Aarstid under forandrede Forhold at udvide deres practiffe Arbeidsdygtighed. — Man var der endnu beskæftiget med Høsten. Jeg tilstaaer gjerne, at jeg altid har været indtaget for det holsteenske Agerbrug, og især for den Orden og Udholdenhed, som Folket viser ved Arbeidet;

uagtet jeg ikke er blind for at Holsteneren, som Følge af at han anseer sit Agerbrug for det eneste rigtige i Verden, endnu hænger ved Fordomme, som han ikke vil lade sig afdisputere, f. Ex. med Hensyn til Plove og andre Agerdyrkningsredskaber m. m. — Man maa heller ikke overse, at Agerbruget, som der fortrinlig er begrundet paa et til sjelden Fuldkommenhed drevet Meieriivæsen, maa have sine Eiendommeligheder, der ere begrundede paa en mangeaarig Erfaring.

Uagtet Landet ved sine betydelige Skove har meget Fæ, ansees dog de levende Hegn som uadskillelige fra et godt Agerbrug; de behandles med stor Omhu og naar de ere saa frodige som der, indseer man let, hvorledes de kunne yttre en velgjørende Indflydelse paa Klimatet. Der sløifer man dem ikke for at vinde Jord; men i Oldenborg, hvor man ikke før havde dem og hvor man dog ogsaa ret godt forstaaer at vurdere, hvad der kan betale sig, og hvad der er practisk, — seer man nu det ene levende Hegn reise sig efter det andet; ja de ere endog i Preussen bleve Gjenstand for Regjeringens særdeles Opmærksomhed og Opmuntring.

Uf landoeconomiske Foreninger have i Holsteen en Mængde; de ere i deres Foretagender ligesaa practiske, som hele Folket er det. Naturligviis har ogsaa det levende Hegn's Nytte og Hensigtsmæssighed ofte været Gjenstanden for Drøftelser, men disse ere stedse faldne ud til Fordeel for Hegnene. — Man erkjender vel, at de samle Sne og Fugle, at de optage Jord, samt at Kornet stundom i Nærheden af dem er

mindre godt; men Hegnene ansees uundværlige for Græsset, for Creaturene og for det Brændsel, de give, — ikke at tale om Markfreden, som her overholdes med megen Strengbed; og Holsteneren er overbevist om, at uden de frodige levende Hegn vilde Landet hverken være saa frugtbart eller have saa gode Græsgange som Tilfældet er. De levende Hegn ere her en væsentlig Deel af Agerbruget. De paa Siderne værende Grøfter afgive passende Vandledning, og Plantningen er et Bærn mod pludselige Forandringer i Atmosphæren. Især ere de af Bigtighed for lette Jorder, som ved gode levende Hegn erholde en betydelig forøget Bærdie. Her er Talen naturligviis kun om levende Hegn, der fortjene at kaldes saaledes, og ikke om forsaldne og nedtraadte Jordvolde, hvor den ene Buff raaber til den Anden, hvor de altsaa ligesaa lidet frede, som beskytte.

Disse levende Hegn i Holsteen have megen Indflydelse paa den Færdighed, som Huusmanden dertilands har i at bruge Spaden.

De almindeligste Hegnsplanter ere: Hæffel, Hvidtorn, Avnbøg, El, Ahorn, Aft, stundom ogsaa Cytisus eller Guldregn. Hvidtornsplanter ere meget søgte.

Saa forskiellige kunne Meningerne endnu være om den Nytte, som levende Hegn og Plantninger ville udøve paa Jyllands Frugtbarhed, at medens de af Mange endnu ansees med Ligegyldighed, — (ikke at tale om, at de ofte komme i Collision med Mageligheden og den første Udgift) — traf jeg paa Reisen

hertil en almindelig anerkjendt dygtig og tænkfsom Gods-
eier fra Jylland, der var saa overbevist om Bigtighe-
den af levende Hegn for hans temmelig lette Jorders
Frugtbarhed, at han endog i Retvinkel gennemstærker
sine store Marker med levende Hegn, saaledes at hver
Mark derved deles i 4 mindre. Som Følge af de
velindhegnede Græsmarker, horer det til Sjeldenhederne
at see Køerne tvirede, hvorimod disse gaae løse, hvilket
man anseer for en væsentlig Betingelse for Køernes
Mælkerighed. Man anseer en tæt Græsbund for bedre
end høit Græs, ja man gaaer stundom endog til den
Yderlighed, at Køerne ikke drives fra den ene Græs-
mark til den anden, men at alle Græsmarkerne paa
engang aabnes dem, saaledes at de aldeles frit kunne
gaae omkring og kun ved Malkningen og om Aftenen
samles. Man vil endnu aldeles ikke indrømme det
Anvendelige for Holsteen i Verelbruget, og man paa-
staaer, at Erfaringerne tale derimod; navnlig anfører man
Godset Nøer, hvor Eieren efter et betydeligt Tab er
gaaet tilbage fra Verelbrug og Staldfodring til det al-
mindelige holsteenske Agerbrug.

At der er stor Forffjel paa, hvad der med Nytte
kan anvendes og udføres paa en stor og paa en lille
Landeindom, maa man herved ikke oversee; og ligesaa
lidt som eet Sædfifte kan erklæres for det bedste og
meest hensigtsvarende for en heel Egn eller blot for
en heel By, ligesaa urigtigt er det vist, naar Holstene-
ren kun vil indrømme 10 Indtægter med Brak, Win-
terkorn, Byg, Mængkorn, Havre, Klover og 4 Græs-
marker. Paa Augustenhof saae jeg f. Ex. en Klover-

mark efter Vinterforret i Brak, altsaa som anden Frugt, hvilket vist er en meget heldig Berel; men man bør da udlægge sine Græsmarker med Hvidklover, da jeg er af den Formening, at Rødkloveren ikke vilde lykkes saa hurtigt efter hinanden. Nu er det almindelige Forhold for Græsfroet pr. Td. Land 12 \mathcal{R} rødt og 3 \mathcal{R} hvidt Klover, samt 3 \mathcal{R} Timotheisfrø og noget Raigræsfrø paa de høieste og magreste Steder.

Man mergler nu her paa mange Steder allerede anden Gang. Meningerne om Nyttens heraf have været deelte, dog paa staaes almindeligt: at man bør mergle hveranden eller tredie Rotation d. v. s. hver 20de eller 30de Aar, naar Jorderne have været vel drevne og ikke været udmagrede.

Rapsen, der har bragt saamange blanke Dalere ind i Holsteen, har været nær ved at udslettes blandt de Frugter, der dyrkes, men man synes nu at see denne Sæd fra det rette Synspunkt, idet man igjen har begyndt at dyrke den uden at gjøre for sikker Regning paa Udbyttet. Det kan ikke negtes, at Rapsen, jo længere den dyrkes paa en Mark, desto vanskeligere synes den at blive, men derfor maa man ikke opgive den. Jeg vilde tilraade, enten at saae den i hveranden Rotation, eller hvert Aar at besaae en halv Vintermark. Kan man endog i Regelen antage, at den kun lykkes hvert tredie Aar, saa er det dog en betydelig Indtægt, hvorpaa Landmanden hverken kan eller bør renoncere; — at den skulde svække Agerens Kraft er imod min Erfaring, tvertimod har jeg steds efter en

god Kapsmark havt godt Korn hele Sædskiftet igjennem, hvorimod en slet Kapsmark er nærved igjen at gjøre en Brak nødvendig. .

Her er det da, hvor Landmanden skal vide at vurdere Kapsen og dens Indflydelse paa de efterfølgende Kornsorter, ved aldrig at undlade at omploie en slet eller og kun middelmaadig Kapsmark. Om vi nogen- sinde ville komme til at udplante vor Kaps saaledes som dette skeer i Flandern og det nordlige Frankrig, og om Kapsens Hjypning vil blive almindelig, skal Ti- den vise.

Man er i Holsteen langt forud for Danmark med Hensyn til Hesteavl, thi man har lært at lægge rigtig Værd paa gode Tillægsdyr. Ikke sjelden seer man Bøndernes Bogue og Plove bespændte med forædlede Heste, der udmærke sig ved en kraftig og elegant Bygning. Men almindelig beklages ogsaa her Manglen paa gode Hingster, hvorfor der til de forædlede 3 Landbesejere, der have været stationerede i Holsteen, har været anmeldt langt flere Hopper, end der kunde antages.

Dyrskuet i Slesvig og Ploen har allerede virket kjendeligt saavel med Hensyn til bedre Heste som til bedre Dvæg.

For Skovkulturen yttres sig en levende Interesse, der især udtaler sig for Hedernes Beplantning; men ofte hører man Klage over Banskkeligheden ved at faae Tilladelse til at beplante Hedestrækninger, sandsynligt dog vel kun fordi Eierne ikke ville afhænde Hederne, uden dog selv at ville beplante dem. Bønderksovene

have i Holsteen omtrent havt samme Skjæbne som i Danmark. Mærkeligt nok, at de saaledes efterhaanden kunne forsvinde, hvor der gjælder en saa velgjørende Forstanordning som den af 2den Juli 1784, samt Patentet af 15te Juni 1785. Er det altsaa uimodsigeligt, at Skovene i de bedre Egne og paa de bedre Jorder forsvinde i en, med Hensyn til Fremtiden og det tiltagende Træ-Forbrug, betænkelig Grad, saa bliver Skovanlæg paa de slettere Jorder, saavel for Regjeringen som for den Private, en saameget vigtigere Gjenstand for forenede Bestræbelser.

Gode Love ere en Velgjerning for et Land; — de gives for at de skulle overholdes og efterfølges; men Erfaring viser, at det maa være vansteligere at overholde end at give dem.

Ere Bøndernes Skove mishandlede og tildeels forsvundne, saa kan man neppe sige dette om de adelige Godsers, og mindst er dette Tilfældet med Lindaus Skove, der have et Areal af 800 Tdr. L., hvorom man kun kan sige, at der hugges forlidet. Jeg saae der 3 Ege, hvoraf den ene holdt 27 Fod og de to 24 Fod i Omfærd, 2 Allen over Jorden. Ligesom det i Holsteen synes at være en Uvædsag for Godseierne, hvo der kan give sine Køer det største Quantum Korn om Vinteren, saaledes synes det at være en Uvædsag, ikke at tage af Skovene Alt hvad de kunne give. Jeg saae flere private Skove under en fortrinlig Kultur, alle aabne Steder beplantede, Mosehullerne udgravede og beplantede med El og Aft, hvoraf især den første var i frodig Bært.

Ved Kiel saae jeg Forstværtsnets Planteskole (Forst-

baumschule), der har en Deel sjeldne Træeremplarer, og et godt Udsortiment af unge og sjeldne Træer og Buske. Ordenen er exemplarisk og Hr. Forsticandidat Geerdtz er vist der paa sin rette Plads. Udsæden for iaar var lykkedes meget godt, men Alt er i en for lille Maalestok, selv om man kun vil tage Hensyn til Holsteen. Paa vilde Træer er Uffætningen ikke betydelig, naar undtages Hvidtorn og andre Hegnsplanter, hvoraf der aldrig havees nok. Jordbunden er langtfra heldig, men dens omhyggelige Tilberedning, i Forbindelse med en heldig Beliggenhed, gjør at Alt lykkes saa vel. Det vilde derfor være meget beklageligt, hvis Hr. Geerdtz skulde forlade denne Embedsstilling. Han burde ligesom den forfjente Forstraad Schaffer paa Hirschholm blive ved Opelsningen af Træplanter, en Cultur, som de begge lige godt have viist at forstaae og at drive til stor Betsignelse for Landet.

Den Düsternbrocker Skov har den skønneste Bøgebestand, jeg endnu har seet.

De med Lyng begroede Strækninger, man passerer paa Jernbanen mellem Kiel og Altona, ere for en stor Deel Mosejord, og give den Reisende endnu kun en ringe Idee om det frugtbare og rige Holsteen. Desuagtet gennemstares disse Sletter af tildeels gode, tildeels flette Skovpartier, især af Birk og El. Overalt spores tydelig en Higen efter at tilveiebringe levende Hegn, og man finder en Mængde deraf i frodig Væxt, beplantede med El, Birk, Blanding af Bøg, Eg, Røn, Hvidtorn og Vidier, blandt hvilke Birken var den mindst frodige, undtagen hvor Jordbunden er fugtig;

thi der seer man saavel Ellen som Birken i en ypperlig Grøde. —

Det synes, at Culturen af disse Lyngbegroede Strækninger begyndes med at beplante med levende Hegn de Stykker, der tages før, og man sporer tydelig paa Hegnenes frodige Vært, hvor disse efter Plantningen ere holdte rene og behandlede med Omhu; thi der staae de frodigt, hvorimod man jevnsides derved, hvor Ukrudet har taget Overhaand, seer Plantningen kun at være kommen frem pletviis. Alle de beplantede Bolde ere satte lave og brede, for efterhaanden at kunne forhøies.

Henimod Elmshorn og Pinneberg saavel som i de kongelige Skove ved Neumünster, seer man frodige unge Ege- og Bøgeskove, ligesom jeg til min Forundring saae unge Rødgraner i frodig Vært paa Torvejord.

Som Følge af disse hyppige Skovpartier, gjøre Lyngstrækningerne i disse Egne ikke det trættende og døde Indtryk, som andre Lyngegne, f. Ex. i Sylsland, hvor man kun seer den blotte Lyng.

De under Cultur tagne Enge afgive fortrinligt Hø, med hvis Indbjergning man var beskæftiget.

Man finder saavel paa Hamborgs Bolde, som i Omegnen en skøn og sjelden Samling af Træer og Buske i frodig Vært og i den Alder, hvori de bedst vise enhver Arts Skønhed.

I den botaniske Have hersker megen Orden. Booths Have og Planteskoler, saavel som hans udmærkede Værtshuse gjør det Hele til et sjældent Etablissement. Saa-

vel Ordenen som Samlingens Mangfoldighed vidner om, at Hr. Booth ikke alene er en rig, men tillige en gentil Mand. Dette seer man ogsaa i og om hans smagfulde Sommerhuus, saavel som i den Artighed, der vises enhver Besøgende. Ved sine udbredte Forbindelser, af hvilke de russiske nok ikke ere de mindst indbringende, vinder han mange Penge; men man maa indrømme ham, at han fortjener det. Hans Orchideehuus er en lille Trylleverden. Hans Frugttræstoler fandt jeg for frodige, Uffætningen er saa stor, at alt hvad der kunde udplantes var solgt. Jeg kan ikke negte, at det interesserede mig at gjøre denne Mand's Bekjendtskab: han vandrer som en Konge i sin skønne Verden, og man maa glæde sig over denne Mæsse af Naturens i Forbindelse med Kunstens skønne Frembringelser. Den Interesse, hvormed Hr. Booth omtalte vort Haveselskab og dets Tendents, samt hans Øste om, næste Aar at ville bivaane vor Generalforsamling, kunde ikke andet end indtage mig endnu meer for ham. Han er Hamborger Borger og dansk Patriot, ligesom hans rige Nabo Hr. Senator Jenisch, der eier en af de skønne Haver, hvoraf hele Omegnen af Hamborg er opfyldt. Jeg kan derfor ikke andet end ønske enhver Haveven Leilighed til at see Hamborgs Omegn, og derpaa at anvende nogle Dage; jeg er overbevist om, at han tilfredsstillet vil vende tilbage og føle sig opfordret til at give sin nærmeste Omgivelse nogle af de For skjønnelser, han der har seet udført i alle mulige Retninger.

Det er velgjørende at see saamegen Velstand i Forbindelse med saameget Skjont!

Tilfældig traf jeg paa en af mine Vandringer Antiquaren Hr. Burgheim, der uden Gjødning vil forstaae at gjøre raae Jorder frugtbare. Jeg henviste ham til vore jydskke Heder. Det maa være en egen Composition, han anvender, altsaa vel ogsaa et Slags Gjødning, til hvis Oplosning, som jeg senere har hørt, behøves 120 Tdr. Vand pr. Td. Land. Han søger, som han sagde, Monopol af den danske Regjering, hvilket vist neppe vil negtes ham, naar blot de Forsøg, han skal have gjort, have viist sig at være praktiske.

Jeg havde hørt rose en Planteskole i Harborg, men hvad jeg saa, svarede ikke til min Forventning. Forresten sandt jeg saavel ved Harborg, som overhovedet i Hannover, mærkværdige Forandringer siden jeg for omtrent 30 Aar siden var der. —

Chausseen til Celle er fortrinlig, i Midten steensbrolagt, paa den ene Side Chaussee, og paa den anden Jordvei. Veien er beplantet, et Stykke med italienske Popler, derpaa et Stykke Ahorn, derefter Røn, og derefter et langt Stykke med Birk. Disse Træer, der i det Hele stode meget godt, vidne om, at de i deres Ungdom ere holdte under Kniven, og ikke et eneste bær Kjendetegn af Bold. De kjøbes af Bønderne for 3, 4 og 5 Rth. pr. Stk.

Det er mærkværdigt, som Hedens Opdyrkning her gaaer fremad ved Hjælp af Mergelen. Man seer paa denne Bei betydelige Fyrrestove i en frodig Bært,

anlagte af Regjeringen paa Hedejorder, der ere kjøbt af Bønderne. Alle Byer og Huse finder man omplantede med Røn, Birk, El og Naaletræer, stundom ogsaa med Eg.

Ved Celle, samt derfra paa Weien til Hannover, saae jeg de første Frugttræ=Alleer ved Chausseen i frodig Væxt, uagtet de ikke sjelden staae udsatte for Blæsten. Men det er skønne, lige og kraftige Stammer med dertil svarende Kroner, der fra Ungdommen ere behandlede til at kunne blive gode Chausseetræer; og uden at have saadanne Træer, vil jeg fraraade enhver Frugttræplantning ved Landeveien. Paa flere Steder havde Træerne skøn Frugt, og denne bortforpagtes aarlig. Ved at udtale mig over den Nytte, som deraf kan havees for Weikassen, svarede man mig: „det er ikke alene for Nytten, men det er for det skønne Syn, man har af blomstrende og med Frugter behængte Træer langs Landeveien, og man er saa vant til at glæde sig over dem, at det aldrig falder nogen ind at gjøre dem Skade eller at tage deraf.“ — Paa de Steder, hvor Chausseen fører over Hederne, er Birken ved sine skønne hvide Stammer fortrinlig til Weibepantning. Foran hvert Frugttræ staaer en lille hvidkalket Steen som Afviser.

Alt Practisk har gjort vidunderlige Fremskridt siden jeg sidst var i Hannover, og man seer overalt de glædelige Folger af en velordnet Administration. Det er vist derfor ikke uden Grund, at man nu om den samme Konge, der for saa Aar siden bedømtes meget strengt,

hører en Mængde Lovtaler af Høie og Lave, og at man kun beflager, at han ikke er yngre. Jeg saae denne mærkværdige Mand, der rigtignok i hele sin Person svarer til den Fortolkning, man har givet hans kongelige Chiffre: E. A. R. (Ernst August Rex): „Er Allein Regiert.“

• Det kongelige Sommerophold Montbrillant er et ganske simpelt Huus, hvis skønne Have, i Forbindelse med den i gammel fransk Stil anlagte Have ved Herrenhaus, danner en smuk Contrast, og besøges flittig af Hannoveranerne, da det kun ligger $\frac{1}{4}$ Miil fra Staden. Man kører ugeneert omkring i begge Haver, og det iagttages blot, at man tæt forbi den kongelige Bygning kører i Skridt.

Det Militaire i Hannover seer meget godt ud og de nye Kaserner, saavel som alle nye kongelige Bygninger, ere prægtige og smagfulde. I Haven ved Montbrillant findes skønne Grupper af sjeldne Træer og Buske, og man har derfra herlige Udsigter over Plainen omkring Hannover over til Harzen, der danner Baggrunden mod Westen. Jernbanerne i Hannover ere godt anlagte; der hersker megen Orden. Kongen har ikke villet give et saa vigtigt Monopol i fremmede Speculanter's Hænder, men har anlagt dem for Regjeringens Regning. Jernbanetoget skal bruge 10 Minutter pr. Miil. Derimod synes Jernbanen i Brunsvig fra Weine at være mindre godt anlagt, da der er megen gyngende Bevægelse paa den. Jordbunden i Brunsvig synes meer lønnende end i den af mig passerede Deel af Hannover, der rigtignok er Rygningen af Lan-

det, og hvor der maa arbeides meget for først at faae Heden opdyrket, og derefter for at faae den i Kraft.

Man sporer i Hannover ingen Fattigdom. Folket er arbeidsomt; og ved at see de nomadiserende Smaaafolk med deres vandrende Biavl, — hvorledes de i Foraaret leie Mads til Bistaderne i de frugtbare Egne, og derefter drage ud paa Lyngen med dem; — ved at see hvilke Jordstrækninger der her bearbejdes med Spaden; — da maa man uvilkaarlig tænke paa vor Huusmandsclasse, i hvilken Koner og Børn bestille lidet eller intet, og der i et dolce far niente fortære, hvad Manden fortjener som Dagleier og Tærster. Fortæller man disse sidste, at Konerne i Holsteen og Tydssland fortjene ligesaa meget som Mændene, saavel ved at grave som ved at tærste, — saa smile de og troe det ikke.

Man kan ikke negte, at den arbejdende Classe i det tydske Folk er meer opvakt end her i Danmark, og da desuagtet Skoleunderviisningen her skal være bedre end der, saa kunde man fristes til at drage den Slutning, at Børnens tidligere Anvendelse til Arbejde har en heldig Indflydelse paa deres Dygtighed i det practiske Liv, der ogsaa udkræver sin egen Dyrkelse.

Omegnen ved Staden Brunsvig har mange skønne Puncter og dertil svarende Udsigter over rige Enge. Det hertugelige Sommerflot Richmond med en ypperlig Gruppering af sjeldne Træer og det til venstre af Veien dertil, for 2 Mar siden, paa en gold Sandbank gjorte nye Anlæg med Trægrupper, der for en

Deel ere fremkomne ved Flytningen af 20 til 30aarige og ældre Træer, fortjener at sees; — Man tænke sig hvilket Arbeide dette har været, — selv Græsset er henlagt paa Sandet i Græstov. Det skal i det første Aar have været en Banden uden Ende. Den derværende Førsterbolig er i en meget smuk Stiil. Men af alt det Smukke, der „am Wall“ omgiver det gamle triste Brunsvig, er dog „Krauses Haus“ i gothisk Stiil med den dertil grændsende Have det Skjønneste og Smagfuldste, jeg har seet. Man kan ikke tænke sig nogen elegantere Sempelhed. De tvende Hertugers og Schills Monumenter ere skjøne og minde om hiin bevægede Tid, da Tydskland afkastede det franske Nag, og der navnlig kan give Brunsvigerne Ret til at være stolte af den Deel, de toge deri. De udenom Brunsvig liggende Haver afverle i en hensigtsmæssig Anvendelse af Terrainet mellem skjøne Udsigter, pragtfulde Trægrupper, styggefulde Gange og Frugthaver, smagfulde Busketter og Blomsterpartier. Jeg vil ogsaa anbefale Haveliebhabererne at tage til Brunsvig; de ville der i den nærmeste Omgivelse finde mange Nydelser i den sjeldne Trævegetation samt en hoist pyntelig og smagfuld Havekultur. Og efter at have seet, hvad deraf frembyder sig, bør de ikke unblade tillige at besee Museet og det nye hertugelige Slot. Jeg besøgte ogsaa her Blomsterselskabets Have, og modtoges af den forsamlede Deel af Selskabet med megen Artighed; især viste mig Major von Heusler, en værdig Veteran, megen Opmærksomhed. Det maatte ikke lidet interes-

føre mig, her at finde et Selskab, der har sat sig det samme Maal, som vort Haveselskab; men — Medlemmerne ere aldeles opoffrende, idet de aarlig uden at faae noget Bederlag, hver give 4 Rbd., hvorfor Haven og Huset vedligeholdes, og et Antal af 8 unge Menneffer oplæres af en practisk Gartner og en naturfyndig Lærer, der om Vinteren holder Forelæsninger. Disse Lærlinger maae selv sørge for Logis og Bespiisning, de have fri Underviisning og erholde aarlig omtrent 10 Species til Klæder, hvorfor de maae være eensformigt klædte. De maae arbejde i Haven fra om Morgenen Kl. 5 til 12 og om Eftermiddagen fra Kl. 2 til 7, naar Veiret og Aarstiden tillader det, samt høre Forelæsninger om Vinteren. Selskabet har kjøbt Haven, og ladet bygge og indrette Huset med en yndig Veranda foruden et Locale for Vinterforsamlingerne og en Bolig for Gartneren.

Fra Brunsvig fører Jernbanen igjennem en skøn og frugtbar Dal over Wolfenbüttel, Scheppenstedt og Oschersleben til Magdeborg. Man seer tilhøire Harzen og Brocken, og Diet frydes ved frugtbare Marker og Enge, yppige Skove og megen Træplantning, — især Masser af Piiil, ligeledes sees mange Flekker og Bønderbyer, der alle have teglhængte Huse, hvilket man ogsaa efterhaanden vil finde i de hannoveranske Landsbyer, hvor Ingen meer maa bygge uden med Tegltag. Dvæget er ikke stort, men af en god Bygning; og gode Heste finder man meget hyppigt. Ogsaa paa Jernbanen maa man erkjende den preussiske Orden; og de derved ansatte Officianters Artighed er behagelig for

Fremmede. Lydskernes Munterhed og Meddelelseslyst er paa Reiser meget affstikkende mod den danske Laus-
hed; man bliver meget let bekjendt med sit Reiseselskab,
der uforbeholdent udtaler sig om Alt.

Magdeborg er en munter og smuk By, der har
faaet ualmindelig Livlighed ved en betydelig Garnison,
som i denne Tid manevrerede, og ved sin heldige Be-
liggenhed saavel med Hensyn til Elb-Skibsfarten som
til de forstjellige Jernbaner, der herfra gaae ud i flere
Retninger.

Secretairen ved det betydelige landoeconomiske
Selskab, der her holder sine Forsamlinger, — en Hr.
Zuchschwerdt, viste mig med megen Beredvillighed Sel-
skabets betydelige Samling af Agerdyknings- og Ha-
veredskaber, hvortil Selskabet udenfor Fæstningsværkerne
har ladet opføre en stor Bygning paa et Stykke Jord,
hvis Bestemmelse nok er — at skulle være til Forsøg.
Hensigten kan være god; men det forekommer mig,
at Udgifterne maae overstige Nyttens; og de gjorte For-
søg varede ikke til Huset og Redskabernes Mængde
og Forstjellighed. Selskabet maa eie betydelige Fonds,
hvilket ogsaa skal være Tilfældet.

Der er blandt de her opbevarede 90 Nummere
af forstjellige Redskaber og Maskiner mange kostbare
Stykker, men hvoraf saa vilde være anvendelige hos
os. Ved nogle deraf forstrækkes man over deres kun-
stige Sammensætning samt ved Tanken om den Træk-
kraft, der skal anvendes for at sætte dem i Bevægelse.
Som Beviis for hvorvidt Maskin-Masineriet kan drives,

anfører jeg blot en Hø-Bendemaskine, der kostede 240 Rigsbankdaler! — En saakaldet Hestehakke (Turnips-Cleaner) til Reenholdensen af Rodfrugter behagede mig særdeles, den koster 13 Rdl. preussisk. Ikke mindre interesserede mig de Altenburger Plove og en dito bevægelig Træharve. Nyttens af den belgiske Agerflæber, der skal være ligesaa practisk som den er simpel, kan jeg ikke ret forklare mig. Overhovedet tillader jeg mig ingen Dom om denne Mængde af Redskabers practiske Værd, da jeg ikke har seet dem arbejde; men vist er det, at vore Agerdyrkningsredskaber ere baade simplere og lettere. Udmærkede fandt jeg et Par nordamerikanste Oxer, hvis Fortræffelighed vidner om, at dette er et Instrument, som der bruges meget. Spaaderne vare de almindelige engelske.

Herfra førte Hr. Zuchschwerdt mig hen til et temmelig betydeligt Anlæg, som Kongen har ladet beplante og derpaa foræret Byen til Forlystelsessted og Promenade. Træerne staae i frodig Væxt, uagtet de ere plantede paa Sandbanker og ere temmelig udsatte for Binden. Det Hele vilde være en endnu større Herlighed for Byen, naar ikke Nydelsen fordærvedes ved et stinkende Vandløb fra Magdeborg, der snoer sig igjennem Anlægget og forpæster Luften. Derimod forstjønnes det ved den meest udmærkede Georginsamling, jeg har seet; den tilhører den ved Anlægget ansatte Gartner, en aldeles practisk og simpel Mand, som kun lever for denne Samling, og sandelig, han fortjener at beundres for Resultatet af sin Flid.

Agerbruget omkring Magdeborg har sine lo-

cale Eiendommeligheder, som Følge af de betydelige Runkelroesukker- og Cichorie-Fabrikker; især af de første ligge flere meget betydelige omkring Staden. Ligeledes seer man her en betydelig Cultur af al Slags Kaal og andre Kjøkkensager, der ret synes at have hjemme ved Magdeborg. Man misunder os den Lykke at kunne have levende Hegn, hvilket nu først efter den i Bærk værende nye Jordudskiftning vil blive dem muligt, da de hidindtil have havt deres lange smalle Agre paa forskjellige Steder; hvorfor ogsaa et ganske andet Agerdyrknings-System her maatte være en naturlig Følge. Jeg omtaler derfor heller ikke de her brugelige forskjellige Sædkifter som ganske afvigende fra vore, thi de ere en naturlig Følge af Forholdene. Vor Jordbund er i Almindelighed langt bedre og frugtbare, men vi bearbejde den ikke med saamegen Omhyggelighed som Tydskerne deres.

Alle indrømmede mig de velgjørende Følger af at tilveiebringe Læ ved Træplantning; og den Mængde Pæl- og Poppelplantninger ved alle Vandløb, man seer paa Beien fra Brunsvig til Magdeborg, taler herfor; ligesom der og af det Offentlige anvendes utrolige Summer og megen Omhu paa alle Beies Beplantning med Frugttræer. En Mængde stort Bygnings-tømmer indføres nu i Brunsvig og Hannover fra Böhmen. Skulde man troe det? Det føres paa Elben til Magdeborg, hvorfra det paa Jernbanen gaaer ind i Landet, hvor det, foruden at være meget bedre, endog haves billigere end fra Harzen.

Jeg tog fra Magdeborg til de tvende 3 Miil derfra liggende betydelige Godsfer Althaldensleben og Hundsberg, der have tilhørt den afdøde, berømte Mathusius, og nu eies af to af hans Sønner. Her var min Reises første Maal, nemlig at see de af den forrige Eier der anlagte meget betydelige Planteskoler, som i deres Udstrækning forene disse tvende store Godsfer og deres skønne Haver. Og sandelig, jeg skuffedes ikke i min Forventning. Til min Reises andet Maal, — nemlig paa Pietzpuhl hos Hr. von Wulffen at see en rigtig Hedecultur, saaledes som jeg tænker mig den anvendt ogsaa paa vore Heder, kommer jeg senere.

Tæt udenfor Magdeborg ligger et betydeligt Steensbrud, der er ret interessant at see, og hvor der ophuges en Mængde Bygningsmaterial. Chausseen er til begge Sider beplantet med Kirsebærtræer, og dernæst et Stykke med Æbletræer, men hvilke sidste vare saa høstammede og ranglede, at de aldrig ville blive til gode Træer.

Uvlen af Kunkelroer og Cichorie-Rodder spiller her en betydelig Rolle. Jorden dertil graves For- og Efteraar. 12 til 16 gravende Røner paa een Ager var intet sjældent Syn. $\frac{1}{2}$ Miil fra Magdeborg bliver Jorden meer sandet og Agerbruget antager en anden Character. Hesteracen udmærker sig ved store og skønne Dyr, paa hvis Forædling der nu anvendes megen Opmærksomhed. Stude bruges hyppig til Arbeidet, ogsaa disse udmærke sig ved deres Størrelse og Skønhed. Paafaldende var det i dette Aar, da ogsaa Haverne her næsten ingen Træfrugt yde, at see flere Træer ved

Beiene, endog der hvor disse havde en meget fri Beliggenhed, behængte med skøn Frugt.

Ved Indførselen til Althaldensleben ligger til venstre en meget høi Skrænt, beplantet med Frugttræer, og til høire ligger den første Planteskole, der især er for Alleetræer. Selve Byen, i hvis ene Ende den herstabelige Bygning ligger, bærer Præget af, at den ikke meer er, hvad den har været ved dens forrige driftige Eier. Thi han havde her anlagt endeel Fabrikker, hvoraf den større Deel nu ere nedlagte, og denne Standsning maa naturligtviis yttre sin Indflydelse paa Befolkningen. Men dette er ikke Tilfældet med Haverne og Planteskolerne, der indtage et Areal af langt over 100 Tdr. Land. Det Hele bærer Præget af, i hvilken Grad den forrige Eier maa have været en sjælden driftig Mand. Alt er anlagt efter en stor Maalestok; — og Træplantning samt Træcultur maa især have været ham kjær. Man fortæller, at den afdøde Nathusius, der var født af fattige Forældre, af sin Moder modtog et lidet Overskud, som hun havde vundet ved en Forpagtning af Kirsebærtræer; — med dette vandrede han til Magdeborg, hvor hans Rigdom senere grundlagdes og saaledes forøgedes, at han døde som Millionair. — Han plantede altsaa ved Althaldensleben af Taknemmelighed mod Træculturen.

Entreen i Haven er noget af det yndigste, jeg har seet, og ligesaa smagfuld er en Engbeplantning med sjældne Træer, hvorfra de uoverskuelige Planteskoler strække sig til begge Sider. Jeg vil nok troe, at de under den forrige Eier havde naaet deres høieste Cul-

tur, og at Alt dengang blev drevet med den levende Interesse, der kun kan være Skaberens af et saadant Værk egen. En Hr. Elster, der før var Sønnernes værdige Lærer, er nu heldigviis bleven dette Haveetablissements omhyggelige og kyndige Ordner og Pleier. Han forener en levende Interesse for Træculturen med megen Kyndighed og Smag; og saalænge han maa holde sin Haand over det Minde, som den afdøde Nathusius her har plantet sig, og i hvis Midte han ligger begravet; — saalænge vil dennes Aand ogsaa hvile over et Føretagende, der er for storartet, og hvorpaa der er opoffret for betydelige Summer til at det nogensinde burde ophøre. — Herfra er udgaaet Millioner af Frugttræer og Træplanter til store Skove; ja havde vi her i Landet alle de Frugt- og andre Træer, som derfra ere udvandrede, endog til Tydslands, Polens og Ruslands fjerne Egne, da vilde det nu see bedre ud hos os med Træplantning og Trækultur. Alt hvad der af vilde Træer ikke er solgt til en vis Alder, og hvilket kun er Tilfældet med Naaletræer, udplantes i Godssets Skove, til hvis Udvidelse der er Plads nok paa den tilgrændsende Hede. Et kostbart Forsøg, som den afdøde Nathusius har gjort med at anlægge en lille Skov af sieldnere amerikanske Træsorter, har været mindre heldigt. Men Jordbunden var paa dette Sted heller ikke god nok dertil. Og ligesaa frodigt som alle Plantninger staae i Haven og Plantestolerne, ligesaa lidet kan saadant siges om Skoven. Dette har en ganske naturlig Grund: Althaldensleben har nemlig tidligere været et betydeligt Klo-

ster, i hvilken Tid Byens Beboere have erholdt Tilladelse til i Klosters Skove at samle Løv og Naale. — De gamle Skove forsvandt ogsaa her, og ubegribeligt er det, at den kloge Nathusius ikke sørgede for, at Løv- og Naalesamlingen ei gik over paa de nye anlagte Skove. Disse staae nu som et feiet Guls i Bunden, da Løv- og Naalesamlingen er en Gjødnings-Indtægt for Byens Fattige, som ved at hævde denne Ret ei tage Hensyn til, at Skoven som Følge deraf ikke vil trives. For den afdøde Nathusius vilde det have været en let Sag at faae denne Misbrug hævet, men den nuværende Eier vil vorde nødsaget til at affjæbe Beboerne deres ved Tiden hjemlede Ret.

Man skulde nu troe, at saa betydelige Planteskoler ogsaa maatte være en ikke ubetydelig Indtægtskilde for Eieren; men dette skal ikke være Tilfældet, — uagtet Arbejdslønnen her er billig, og uagtet alle Havelærlinger maae arbejde i de første 2 Proveaar for omtrent 1 Rbmf. daglig. Hr. Elster meente, at Ballancen ved Træculturen var taalelig; men Priserne synes at være ansatte meget lavt. Andre ville vide, at Udgifterne maae overstige Indtægterne. Det gaaer der som her, — vil man virke noget Betydeligt for Træplantningen, saa maae Priserne være lave — i det mindste paa vilde Træer og Frugttræer; thi selv de Planter lystne stye den første Udgift. For de sjældnere Træer kunne Priserne være høiere, thi den, der ikke vil eller kan betale dette Liebhabereri, kan lade være at plante dem. — Hvad nu forresten selve Planteskolerne angaae, finder man her fra Tornen til det ædleste Træ, —

Alt opelstet af Frøfornet eller Stiflinger; og meget har det interesseret mig at see den Mængde af forskellige Træer, der her opelstes i Aflægger-Skolen. Orde-
nen og Reenligheden var overalt god, og Træerne ere frodige og sunde; men man har her i Planteskolerne en slem Fjende i Oldenborre-Larven (*Scarabæus melolontha* L.) endog i den Grad, at, efter Hr. Efters Forsikring, Hr. Nathusius ved Planteskolernes Anlæggelse gjerne kunde have udbetalt 10000 Rdl. for deres Tilintetgjørelse.

Resultatet for mig af dette høist interessante Besøg var, at Forholdene der omtrent ere som her: Den store kongelige Planteskole (Landesbaumschule) ved Potsdam, ligger for afsides og kan ikke tilfredsstille Efterspørgselen. Dette søgte den afdøde Nathusius at afhjælpe ved sit storartede Etablissement, der ved dets billige Priser og ved Tydskernes Plantelyst fandt og finder en rivende Affætning, især paa Frugttræer, Alleetræer og Hegnplanter. Hertillands er Plantelysten ikke saa stor; den er imidlertid vaft, og det gjelder nu om at kunne give den behørig Næring ved gode Træer og billige Priser. Men — at begrunde og vedligeholde en dertil svarende tilstrækkelig stor Planteskole, hvortil Snoghøi ved sin Beliggenhed midt i Landet, og andre locale Forhold, fortrinlig egner sig, er forbundet med saa betydelige Udgifter, at det overstiger en Privatmands Evner. Regjeringens Understøttelse er derfor nødvendig, naar ubemidlede Plantelystne uden betydelige Transportomkostninger skulle kunne erholde Træer gratis, og

Andre skulle kunne erholde dem for den billigst mulige Priis; saaledes at man kan tænke sig betydelige Plantninger efterhaanden at fremstaae. For dem af mine Medborgere, der have Interesse for den Green af Fødelandets Cultur, som henhører under Træplantning, og der ikke er bekendt med det af mig stiftede Haveselskabs Væsen, kunde det maaskee være ret passende, ved denne Leilighed at meddele dem den Plan, hvorefter jeg haaber at befordre al Slags Træplantning, idet jeg gaaer ud fra, at Regjeringens Bidrag bedst paa denne Maade kunne sættes i Forbindelse med den private Interesse, — en Forening, der i lignende Tilfælde har viist de heldigste Resultater i Franfrig. Jeg vil derfor ved Slutningen af disse Reisebemærkninger vedsøie denne Plan; — og vender igjen tilbage til Althaldensleben, hvor jeg befandt mig saa vel.

Man seer der, med Hensyn til Haveculturen, det Nyttige paa det smagfuldeste forenet med det Skønne; — og særdeles skøn var Anvendelsen af Ipomeer og andre Slynngplanter. Ikke mindre smagfuld var Planternes Opstilling i Huset. I Haven, ikke langt fra det Sted, hvor den afdøde Nathusius hviler under de af ham selv plantede Træer, er opført en høi Pavillon, hvorfra haves en fortrinlig Udsigt ud over Planteskolerne og den fjernere Egn til alle Sider. Til Chausseernes Beplantning sælges herfra ikke saa Træer. Dette er en Sag, der meer og meer vinder den preussiske Regjering's Interesse; men man paastod i Althaldensleben, at derved, saavel som ved Indkjøbet af Træerne og disses Anvendelse, begiffes mange Misgreb,

for di det Hele ikke lededes af en kyndig Mand, og Træerne henplantedes derfor ofte uden Hensyn til de forskjellige Localiteter. Disse betydelige Leverancer til Chausséerne, der maae foranledige, at Træerne stundom tages ud af Skolen, førend de ere kraftige nok til at udplantes fritstaaende, — saavelsom Mangel paa Kyndighed hos dem, til hvilke denne Plantning er overdragen, tilskriver jeg ogsaa de urimelig høie og ranglede Stammer, som man finder blandt de senere Plantninger. Derved skader man ligesaa meget Træernes frodige Væxt som deres Frugtbarhed. De maae nu fastbindes til en Pæl, der gnaver Barken og fremkalder Sygdomme; de faae ingen Fasthed i hele Bygningen, men enhver Vind sætter Træet i en for Roden og Frugten lige skadelig vakkende Bevægelse, og der hengaaer mange Aar, førend et saadant Træ bliver istand til at bære sig selv. Med Kirsebær- og Blommetræer kan dette endda gaae an, især i Egne, hvor der er Læ; men for Uble- og Pæretæer er det en sand Fordærvelse. Man maa, ved at beplante en Chaussée med Træer, tage Hensyn til, at de ligesaa meget skulle pryde som gavne; derfor ere kraftige og lige Stammer den første Betingelse; de maae holdes under Kniven og vælges efter de Egenes Localiteter, hvor de henplantes. Hvor der intet Læ er, maae plantes Ahorn, Røn eller andre haardsføre Træer, der ere passende til denne Brug; og jeg vilde paa enkelte dertil passende Steder kun anbefale Pyramide-Poppelen. Derimod vilde jeg blot i Nødstilfælde anvende den canadiske Poppel; den groer for stærkt,

og maa, naar den bliver for stor, kappes, men da bliver den til Vanslir istedetfor til Pryd. I den yngre Alder maa den stærkt beskæres, thi ellers river Kronen hele Træet om eller knækker det, og den hyppige Efterplantning gjør dette Træ endog kostbart. Man maa, ved at beplante en Chauſsee, mindre tage Hensyn til det første Udlæg, men meget meer erindre, at det er en Skat, en rentebærende Capital, som Staten tilvender sig, og hvorved denne giver Folket en skøn og varig Nydelse. Man indrømmede mig i Althaldensleben, at deres Chauſsee-Frugttræer vare for høistammede, men man tilføiede, at naar Kjøberen vilde have dem saaledes, var Gartneren nødsaget til at rette sig derefter og man behøvede jo ikke at spare paa gode Pæle, da Kongen betalte dem.*)

Af de forffjellige, af den afdøde Nathusius i Althaldensleben anlagte Fabriker er Porcelainfabriken endnu i Gang for alle 4 Brødres Regning.

Igjennem de Althaldenslebener Planteskoler vandrer man til det skønne Hundisburg, som ogsaa tilhører en Hr. v. Nathusius, der er en ivrig Hesteopdrætter, og hos hvem jeg fandt et betydeligt Tillæg af unge forædlede Heste.

Haven er skøn og godt vedligeholdt.

Jeg har tidligere bemærket, at jeg intet vil meddele om de i Magdeburg-Eggen fulgte og for vore

*) Jeg har Grund til at udtale den Overbeviisning, at de ældre Frugttræ-Plantninger ved de Chauſseer, jeg har seet i Preussen, ere foretagne med større Sagkundskab end de nyere.

Forhold saalidet anvendelige Sædfifter. Den herværende Mængde Kunkelroesukker- og Eichorie-Fabrikker, Kartoffelbrænderier og Tobaksfabrikker maae naturligviis yttre deres Indflydelse paa Driftsplanen. — Men jeg kunde ønske at føre hele vor Huusmandsclasse derhen for at vise den, hvad en Familie kan fortjene med Spaden og Hakkem, og hvad derved kan bringes ud af en Ager. Naafaldende var det mig, paa Markerne at see saa faa Bandafledninger. Den Indtægt, de større Landeieendomsbesiddere hos os have af Kærerne, have de her af Faarene. Meieriet spiller her en underordnet Rolle; men om det ikke ogsaa her efterhaanden for en Deel vil fordrive Faareavl, vil snart vise sig, naar Udstiftningen er fuldendt. Jeg troer, at det vil stee paa de Egne, der ere bedst passende dertil. Den her iværksatte forædlede Hesteavl med store og stærke Hingster maa tilveiebringe et udmærket Slags elegante Bogneste.

Jeg kan ikke nok paastjonne den Gjæstfrihed og Forekommenhed, hvormed man overalt er kommen mig imøde, og paa intet Sted var denne større end hos Hr. v. Wulffen paa Godsset Pietzpuhl, 3 Mile fra Magdeborg, — et sandt Paradiis paa Heden, — og min Reises andet Maal. Jeg ønskede nemlig at see en planmæssig Hedecultur i det Store, og Pietzpuhl er med Hensyn hertil at ansee for en Høiskole; Hr. v. Wulffen er en værdig Elev af gamle Thaer, og en af Nordtysklands mest intelligente Landmænd, hvorfor han og er practisk Medlem af Landes-Deconomi-Collegiet i Berlin, — en Autoritet, som jeg siden dens

Stiftelse har ønsket at kjende nøiere, og hvorom jeg her fik interessante Meddelelser.

Saa vel Agerbruget som Skovculturen paa Pietzpuhl maa interessere enhver Dansk, der har Sands for Hedejorders Opdyrkning, og det saadanne, der ere flattere end de fleste af vore Hedestrækninger.

Jeg maa kun beklage, at Veiret gjorde det vanskeligt at faae Alt at see saaledes som jeg ønskede at see det. Men jeg har seet nok for at turde udtale, at Pietzpuhl er Stedet, hvor man grundig kan vorde underviist i at gjøre Hedejorder frugtbare, og med den mindste Beføstning at beplante og besaae dem med Fyr og Gran paa de Steder, der ere for flette til at ombannes til Agerjord. Vel ere Vindene der mindre skarpe end hos os, men saa ere de ogsaa mere tørre; vel vil jeg antage, at Underlaget paa Hederne der ikke er saa skadeligt for Vegetationen, som paa flere Steder hos os, men Vandløbene ere igjen hyppigere her. Der er Sandse og Interessen for Skov-Cultur paa de fletteste Hedejorder vakt; men dette hører hos os endnu til Sjældenhederne. Der seer man planmæssige Hedeculturer; og høist ønskeligt vilde det være, naar det paa Hastrup i Weile-Amt etablerede Vandvæsens-Institut ved offentlig Understøttelse maatte kunne udvikle sig til en Mønstergaard paa Heden, hvor Hedeboerne kunde see og lære en planmæssig Hedecultur. Paa intet Steb er Syn for Sagen vigtigere end paa Heden.

Førend jeg berører Agerbruget, maa jeg omtale den skønne Park, der er anlagt og beplantet af

v. Wulffen og der er et Beviis paa, hvad en kraftig og udholdende Mand kan skabe til Hedens Cultur og Forfjønneelse, naar han kulgraver og derved fremkalder en saa frodig Trævegetation, at man endog der finder en med Smag anbragt Samling af de sjeldneste Træer og Buske. Man maa ved hele dette store Anlæg ligesaa meget beundre Smagen som Udholdenheden, hvormed det er udført; og naar man ikke i Udfanterne faae Heden og de af denne opdyrkede Strækninger, maatte man i Haven troe sig i en af Tydsklands skjønneste og frugtbareste Egne. Den humane v. Wulffen har ogsaa den Glæde, at hele Omegnens Beboere tye derhen for at forlyste sig ved alle de Skjønheder, som den fattige Natur kun der tilbyder dem. En af de største Bæmseligheder, han har havt at bekæmpe ved dette Anlæg, var at faae Vand, men ved Boring og Gravning har han tilveiebragt endog betydelige Vandbeholdninger og Canaler, der foruden at bidrage meget til det Heles Forfjønneelse ere af væsentlig Nytte. Boringen af en artesisf Brønd blev derimod uden Resultat efter at have kostet betydeligt. Vandledningen vidner overhovedet om megen Tænkksomhed, samt at han har forstaaet at afbenytte enhver heldig Localitet. Jordbunden er saa løs, at han har maattet belægge Gravene med Leer for at forebygge, at Vandet ikke skulde synke igjennem den løse Bund. Ved disse Vandledninger, samt af den Jord, der er opkastet af Gravene, er frembragt skjøne Partier, af hvilke Familiebegravelsen er et af de smagfuldeste. En udenfor Haven paa den frie Mark anlagt betydelig Plantning

af førte Kirsebærtræer vidnede om, at disse vel kunne trives paa en saa slet Jordbund, men deres Frugtbarhed skal som Følge af en altfor fri Beliggenhed ikke være stor; og da dette Anlæg maa have kostet ikke ubetydeligt, saa erklærede v. Wulffen, at dette Foretagende allerede havde gjort Fallit. Frugttræerne i den fulgravede Sandjord i Haven stode frodigt i Ræ af Busketterne og havde i Forhold til dette Aar temmelig megen Frugt.

Indtrykket af hele dette skønne Anlæg maa blive saameget meer overrassende, efterat man har kjort omtrent 1 Miil over Heden, og naar man betænker, at det er udført af en Mand, der ved Siden deraf har ydet sit Agerbrug den samme Opmærksomhed og Omhu.

Man seer her overalt, hvad en videnskabelig danned Landmand kan skabe saavel til Nytte som Fornøielse; og til Beviis for, at den første ikke er bleven forfømt for den sidste, maa jeg blot anføre, at dette ved Naturen saa lidet begunstigede Gods nu langt bedre forrenter sin Capital-Værdi, end et andet v. Wulffens tilhørende betydeligt Gods med frugtbare Jorder ved Harzen; og denne Opdyrkning af Pietzpuhls Sand- og Hedestrækninger maa næstefter v. Wulffens Udholdenhed tilskrives Anvendelsen af Mergelen og af den hvide Lupin, der ved at nedpløies først gjorde Jorden stiftet til at modtage Staldgødning og derefter til den nu saa fordeelagtige Lucernedyrkning. Lupinen dyrkes og lykkes her overalt, hvor Ploven kan anvendes med Nytte; den er kun for Sandjorder; thi et Forsøg, som v. Wulffen har gjort dermed paa den bedre

Jord ved Harzen, blev aldeles uden Nytte; ja den vilde ikke engang modnes der til Sæd. Jeg saae her som Resultat af denne Cultur en Lucernemark, der ikke stod tilbage for en af vore bedre Kløvermarker, og v. Wulffen yttrede med megen Tilfredshed, at havde han ikke anvendt Lupinen, saa vilde han nu heller ikke have havt denne Lucerne.

Her at udtale mig vidtløftig over v. Wulffens Agerbrug og Anvendelse af Lupinen vilde være overflødigt, da hans egne Skrifter herover give en ganske anden og fuldstændigere Veiledning. Duffes det, gjør jeg det med Fornøielse, saasnart min Tid tillader mig det; men vor Hedecultur er endnu saa planløs og overfladisk, at jeg kun kunde vente, at Ciere af større Hedestrækninger og Sandjorder vilde reflectere derpaa; og dem vil jeg raade at forsøge deres Driftscapital ved en Reise til Piegpuhl, for paa Stedet at see og erfare saavel Lupinens Dyrkning og Anvendelse, som hvad mere der maa have den mest levende Interesse for Ciere af Hedejorder.

Den driftige Hr. Drewsen paa Silkeborg har lovet mig, der at gjøre et Forsøg med Lupinen, hvoraf jeg fra Magdeborg vil forskrive ham et lidet Parti, og han vil vist ikke undlade at offentliggjøre Resultatet, saavel med Hensyn til Frøavlen, som til Nedpløiningen, ved hvilken sidste der paa Ploven meget simpelt er anbragt en Koft, som nedtrykker Lupinen saaledes at Furen med Lethed dækker den, og man neppe seer Spidserne deraf fremrage paa enkelte Steder. Den indavlede Lupin opbevares om Vinteren bedst i Straaet,

og aftarffes om Foraaret. Den dyrkes i Rader paa 2 Tommers Dybde, efterat Jorden dertil behørig er tilberedt, og den maa holdes reen imellem Raderne. Naar Frøet er modent, oprykkes den og sættes til Tørring i smaa Hobe som Boghveden og Hørren. Om Spirekraften af et lidet Parti, som jeg selv har medbragt, har jeg allerede overbevist mig, og jeg vil næste Sommer paa Sandjord overbevise mig om, hvor let eller vanskelig Frøavlen kan være hertilands, thi derpaa vil naturligtviis Anvendelsen hos os af denne for Hedecultur vist saare vigtige Plante fortrinlig beroe. At dens sjeldne Sastrighed maa yttre en velgjørende Indflydelse paa Sandjorder, er indlysende, og Piegpubls Jorder vare saa gehaltløse, at de, som sagt, kun ved Hjælp af den nedpløiede Lupin bleve satte istand til at taale den Staldgjødning, der nu i mindre Partier, men saameget oftere, tildeles dem i de forskjelligte Sædskifter, hvorefter de udlægges med Lucernen, paa hvis Frødigbed Underlaget forresten naturligtviis ogsaa yttre sin Virkning. — Hr. v. Wulffen bruger den Schwerg'ske Plov af smedet Jern, som jeg sandt meget sværere end den til disse Jorder behøves, hvorfor jeg efter hans Ønske har sendt ham en af vore mindre nordamericanske Plove. Han, saavelsom flere Landmænd paa denne Egn, ynder den danske Hest som Arbeidshest, men de opdrætte selv store og stærke Lurusheste; derimod ynde de ikke de danske Stude, der ei ere dem store og stærke nok. Her hersker en exemplarist Orden ved Agerbruget, og ikke

mindre efterlignelsesværdig er den ved Kreaturenes Fodring. Saavidt jeg mindes angaves Faareflokken til 3000. En stor Deel af Arbeidet udførtes efter Accord. Meieriet spiller her en ligesaa underordnet Rolle som overalt i denne Egn, men v. Wulffen syntes dog at have en særdeles Interesse derfor fremfor Faareavl.

Von Wulffen har havt flere Besøg af unge reisende danske Landmænd, dem han yndede meget; og han har ved sin Høfvelighed mod Alle erhvervet sig Krav paa dansk Taknemmelighed.

Som Medlem af det preussiske Landes-Deconomie Collegium maa han engang maanedlig møde i Berlin i dets Samlinger. Dette Collegium, der bestaaer af et Medlem af hvert Ministerium, 2 videnskabelige og 3 practiske Medlemmer, erholdt ved dets Stiftelse 80000 Rdl. Grt. aarlig til dets Disposition. De practiske Medlemmer afgive Erklæringer over alle indkomne Sager. Ved dette Collegiums Foranstaltning, skal der fra næste Aar i hver af de preussiske Provindser oprettes et practisk Landvæsen's Institut.

Jeg saae paa Piezpuhl nogle Ræs Hø af Elb-Engenes anden Slæt, hvis Mage i Fiinhed og Lugt jeg endnu aldrig har seet.

Endnu maa jeg ved Piezpuhl omtale den practiske og simple Maade, hvorpaa Fyrre-Culturen her iværksættes paa Lyng- og Sandstrækninger, der ere for flette til at bringes i Cultur ved Hjælp af Mergel og Lupinen; men den vilde neppe overalt være anvendelig paa vore Heder. Til denne Cultur er udlagt omtrent 1000 Tdr. Land af den allersletteste Bonitet. Efterat

der var sørget nogenledes for Læ ved Plantninger imellem nogle ældre Fyrrestovgrupper*) begyndtes Saaeringen, idet man med en stærk Plov, forsynet med tvende Strygebrædter og forspændt med 4 Oxer, kaster den med sin Pung begroede Jure til begge Sider, hvorved fremkommer en Fordybning paa omtrent 4 Tommer og med en Brede af over $\frac{1}{2}$ Alen. Jordbunden er slet Sand. Maastee vilde hos os den graa El, som Proprietair Hofman-Bang med Held har plantet ved Hofmansgave og som der bedst af alle Træer modstaaer den skarpe Soluft, være et af de tjenligste Træer til slige Belter. Den udsaaes ogsaa aarlig i de ved Snoghøi værende Frøskoler, hvorfra de unge Planter uddeles i Selfabet. Hvor Pungen skulde være for lang, og saaledes til Hinder for at vende Juren, vilde v. Wulffen tilraade først at afbrænde den. I denne Fordybning saaes nu Fyrrefrøet af et Par Røner, og et Par andre bringe det i Jorden med Rive. Saalænge der haves Fyrreæbler, lægges disse med 1 til 2 Alens Afstand i den pløiede Fordybning, — og naar Kaplerne da efter et Par Dages Foraarssolskin have aabnet sig, rystes Frøet ud med en Rive og en anden derefter følgende bringer det i Jorden. Som oftest væltes Planterne frem i Mængde og under alle Omstændigheder bliver der meer end tilstrækkeligt for at beplante

*) Jeg har ogsaa den Overbeviisning, at Læ-Culturen mod Besten maa paa vore Heder tilveiebringes ved Plantning, — ja paa sine Steder endog i kuulgravet Jord.

de aabne Steder. Fugtigheden maa, som Følge af den meget løse Jordbund i disse fordybede Furer, med Lethed synke fra Planterne, thi ellers maatte disse fornemmelig lide meget af det Vand, der ved Tobrud samler sig i saadanne Fordybninger. Afstanden mellem Furerne mener jeg at være $1\frac{1}{2}$ Alen. Paa denne Maade tilveiebringes paa den derværende magre Hede en ypperlig Fyrre-Bestand; og har det end viist sig, at Rodgranen trives bedre paa den jydste Hede end Fyrren, saa har jeg dog den uroffelige Overbeviisning, at de begge maae kunne trives efter Localiteterne, og hvor deres Cultur behandles med ligesaa megen Sagkundskab som Udholdenhed. Jo større Banfselighederne ere, der maae bekæmpes, desto større er ogsaa Lønnen. Underlaget maa vel beagtes ved Balget af Planterne. De Banfseligheder, som Naturen giver at bekæmpe, kunne ikkun overvindes ved Taalmodighed og Udholdenhed. De ere fremhævede i: „Bemærkninger over Heden og dens Træplantning“ af Pastor Carstens, som ved denne Afhandling har erhvervet sig Krav paa hele Landets, men især paa Hedeboernes Tak. Han udtaler sig som en erfaren og fordomsfri, dannet Mand med varm Interesse for Sagen. Han siger: „Hvad Indsigt, parret med Flid og Taalmodighed, formaaer at udrette, er Enhver bekjendt, og i Haab om at disse Træ i Fremtiden frodigen ville trives paa Heden, turde vi vel nære den Formening, at den Tid engang kan komme, at Efterkommerne med Forundring ville høre tale om den store jydste Hede, som engang i fordums Dage skal

have været der, hvor Agerland og Skovkultur frodigen trives.“

Bon Wulffen har paa Pieppuhl viist, hvad Indsigt, parret med Flid og Taalmodighed, formaaer at udrette paa Heden; — og noget Eignende har Grev Frys viist paa mange Steder paa Grevskaabet Frysenborg. Men skal denne Cultur blive almindelig, saavel i Jylland som i Hertugdømmerne, saa maa der tages anderledes fat end hidindtil; og efterat have omtalt, hvad jeg i denne Retning har seet paa min lille Udflugt, maa jeg tillige nævne, hvad jeg har læst fra Frankrig, hvor der nu, for at forebygge den Skade, som en hensynsløs Skovhugst har viist paa Vegetationen, af Ministeriet er gjort Forslag til at danne en Commission, der skal sætte sig til Maal at foranledige omtrent 2½ Millioner Tdr. Land igjen beplantede med Skov, i hvilken Anledning ufrugtbare og bakkede Communejorder skulle underlægges Forstværnen; — alle med Skov beplantede Jordstrækninger skulle i en vis Tid frigjøres for Afgifter; — Træplanter og Træfrø skal uddeles; — Præmier skulle udsættes; — og endelig skal Lovgivningen om Mishandlingen af Skove og Træer stærkes. Dette erkjendes nødvendigt i et Land som Frankrig, hvor man i de vestlige Departementer behandler sine Hækker og Plantninger omtrent med samme Omhu, som vi her vise vore Espalier-Træer. Jeg mener, at kraftige Foranstaltninger ere saameget mere nødvendige i et Land som Danmark, hvor hele Landstrækninger ligge ufrugtbare og udyrkede af Mangel paa Læ, og hvor enhver Beboer, der vil see

det, og der ikke af Magelighed eller andre Interesser overseer det, maa erkjende hvad Læ og Luunhed er for Vegetationen.

I Preussen er det ved en Lov anbefalet Præster og Skolelærere, at befordre Plantning af Frugt- og andre Træer, samt deri at undervise Ungdommen. Hos os findes Seminarier, hvor de vordende Skolelærere nyde Underviisning deri; men vi have ogsaa Seminarier, hvor det ikke skeer. Vi have Præster og Skolelærere, som interessere sig for at Skolebørnene undervises i Have- og Træcultur; men vi have og saadanne, der ikke gjøre det. Jeg er ikke berettiget til her at nævne flere af D^hrr. Præster og Skolelærere, der i Gjerningen vise, at Have- og Træcultur er for Børnene en ligesaa nyttig som dannende Deel af Underviisningen; men jeg har nylig i Nærheden af Korsøer seet et glædeligt Beviis derpaa; — og jeg er beredvillig til, saavel der som ved alle de Skoler, hvor man trænger til min Hiælp med Træer o. s. v., at yde den saavidt mine Evner strække.

Fra Magdeborg tiltraadte jeg min Tilbagereise til Hamborg med et Dampskib paa Elben; men jeg tør ikke videre anbefale denne Reismaade, især paa en Tid, hvor Vandstanden i Elben er lav; thi man kommer hvert Dieblif paa Grund, ja vi kom endog ved Schnackenbergs tilsidst til at sidde saa fast i nogen Afstand fra et fra Hamborg kommende, men ligeledes fastsiddende Dampskib, at Passagerer og Gods maatte føres fra det ene Dampskib til det andet, hvorpaa disse vendte tilbage; og vi tilbagelagde saaledes Reisen fra

Magdeborg til Hamborg i 1½ Dag. Disse Dampskibe ere forresten meget godt indrettede, og der er sørget paa det bedste for Passagerernes Bequemmelighed. — De Egne, man paa denne Fart passerer, ere stundom ret skønne, s. Ex. ved Røyez, Tangermünde og flere Steder. Ved Tangermünde hørte jeg, at man nu ogsaa der er beskæftiget med Udskiftningen, samt at man med Fordeel dyrker den russiske Lindsø paa Sandjorder. Her er et Sufferraffinaderi, hvor der anvendes afpresset Kunkelroe-Saft i Forbindelse med raat Sukker. Tangermünde har flere historiske Mærkværdigheder og Sagn fra Oldtiden.

For at raade Bod paa den Mængde bevægelige Sandgrunde, som gjøre Seiladsen paa Elben saa vanskelig, udbygges der nu langs Bredderne de saakaldte „Bühnen“ eller Tunger, som opfange det flydende Sand, der danner Grundene, og hvortil anvendes den Masse af Pjil, man seer i Cultur paa Elbens lavere Bredder.

Med Dampskibet passerede vi forbi et Elbskib, fuldt af tydske Udvandrere, Unge og Gamle med en Mængde Børn. Jeg betragtede dem med Medynk, og yttrede, at de hellere maatte vandre til Hederne hos os; men en Deel af min Medlidenhed tabte sig, da flere paa Dampskibet forsikrede, at Mængden af disse Udvandrere vare doyne og letsindige Menneſter, som af Lyſt til Lediggang valgte denne Vej, for i Amerika at søge de magelige Dage, som de ikke kunne have i Hjemmet, hvor der maatte arbeides meget for at vinde det daglige Brød. Disse Udvandrerens Jbre vidnebe forresten

ikke om Fattigdom; de vare iflædte tydske Nationaldragter.

Vi ville haabe, at den Tid er fjern, da vi skulle see Danske saaledes være nødsagede til i andre Verdensdele at søge de Eiendomme, som Overbefolkning i flere Egne kan giøre dem vanskelig at erhverve i Hjemmet. Ikke faa ere de Familier, der allerede nu fra Als, Fyen og Langeland aarlig maae vandre over til Fastlandet, for til billigere Priser at kjøbe, hvad de ikke engang ere istand til at faae i Hjemmet. Paa Østerlandet af Jylland og Hertugdømmet Slesvig ere Eiendommene nu ogsaa stegne saa betydelig i Priis, at disse Udvandrere maae søge Heden eller dog i det mindste Udfan-ten deraf. De ville fra Hjemmet medbringe Sands for Orden, samt Flid og Vindstibeligbed; thi den er hjemme paa disse 3 Der; men de ville og dybt føle Savnet af Hjemmets grønne Skove og blomstrende Enge. Naar Engene, saaledes som paa Hederne i Hannover, tilveiebringes ved kunstige Anlæg overalt, hvor Vandløb gjør det muligt; og naar vi her paa Østerlandet opelste de Træer, hvormed Hederne skulle beplantes, da — tilraaber os Pastor Carstens fra Heden — „ville vore Efterkommere med Stolthed og Taknemmelighed see til vore Bestræbelse; — hvorimod vi maae sørge over vore Forfædres Barbari og Ugyldighed mod Naturens skønne Gjerning. Jylland har etet ganske anderledes Skove end det nu er Tilfældet. Skoven er vegen for Branden, som har efterladt de mange forfullede Stammer, der endnu findes

i Jorden; og Befolkningen har maattet vige for den sorte Død (Pesten). Ved hiin, som ved denne, er Heden fremkommen. Fortiden saae mægtige Skove, hvor Esterverdenen ikke viner et Træ." Overbefolkningen fra andre frugtbare Egne af Landet, i Forbindelse med Hedernes tiltagende Folkemængde, skal igjen frugtbargjøre dem. Disse Nybyggeres Flid vil efterhaanden beseire den sorte Lyng; og naar det da bliver til Alvor med Plantningen, saaledes som dette er Tilfældet paa flere, men dog alt for faa Steder, da maae de fra os kunne erholde Træerne dertil.

Hvorledes dette ved Medborgeres forenede Bistand kan udføres der, hvor Regjeringen ikke planter i det Store, og hvorledes mange Benner af Have- og Træcultur dertil kunne bidrage, uden at dette koster dem andet end en ligesaa interessant som deres Haver og nærmeste Omgivelser pryvende Opæffning af Træer, vil jeg nu vise ved her at tilføie Planen for det for Jylland, Fyen og Hertugdømmet Slesvig forenede Haveselskab, — dets Værd og Væsen:

Ved at stifte Haveselskabet, samlede jeg gennem alle Classer i Fyen, Jylland og Hertugdømmet Slesvig et ikke ubetydeligt Antal af Naturens Benner og Dyrfere, for hvilke jeg stillede Betingelserne saaledes, at de, ved Siden af den behagelige Bevidsthed om at bidrage til en god Sags Fremme, ikke vare forpligtede til at opoffre noget ved at være Medlemmer, idet, efter den aarlige Forlodning, Ritterne godtgjøres med Contingentets fulde Beløb fradraget 8 Rbfl. pr. Rigs-

bankdaler til Indpaknings-Omkostninger; hvorimod hvert 6te Medlem ved Forlodningen tildeles en Gevinst af 6 Rbd. Bærdi. Men — derved blev det Medlemmerne overladt, om nogen vilde stille sit Udbytte af Nitte eller Gevinst til Selskabets Disposition; og eenstemmig vedtoges mit Forslag: at dette Udbytte skulde anvendes til Fordeel for Skolehaver paa de Egne, hvor saadant var meest nødvendigt. Dette af Selskabets Medlemmer have stillet deres Udbytte til denne almennyttige Anvendelse.

Hvert Aars Generalforsamling, — hvor tillige Forlodningen foretages, er blevet os en Glædesdag, der aarlig har tiltaget i Besøgenes Talrigbed; og endnu har jeg kun havt Fornøielse af at aabne min Have, ikke alene for Selskabets Medlemmer, men for Enhver, der vil besøge den for at see den Mængde af forskjellige Træer og Planter, jeg der har søgt at samle til Udbredelse af nyttig Kundskab om deres Cultur og Anvendelse.

At stille Betingelserne ligesaa billige, som frie, var en Nødvendighed for et Selskab, hvis Bestaaen jeg, især med Hensyn til Fremtidens større Resultater, haaber og ønsker maatte vedvare til den fjerne Tid; — og at disse Betingelser for mig især i de første Aar maatte være forbundne med ikke ubetydelige Opoffrelser, udkrævede Sagen. Med Grund turde jeg da og vente, at Selskabet, naar det var tilstrækkelig talrigt, ikke vilde negte mig dets Bistand ved Ud-

førelsen af den almeennyttige Tendents, — den meest udbredte Træplantning, — som jeg dermed attraaede at sætte i Forbindelse. Jeg er ikke bleven stuffet i mine Forventninger, og takket være Selskabet herfor!

Ved den sidste Generalforsamling, der hædredes med vor høie Protector, Hans kongelige Høihed Kronprindsens Nærværelse, have de tilstedeværende Medlemmer med mig erkjendt: at Selskabet nu er for talrigt til ikke at forene et almeennyttigt Formaal med dets Tilværelse; samt at dets hele Væsen opfordrer til at fremme Fødelandets Cultur ved en meer udbredt Træplantning og Havedyrkning. Med Taknemmelighed anerkjendtes det, hvad Selskabets hæderlige Medbestyrere, endog med Opoffrelse, hertil bidrage og have bidraget, thi de ere at ansee for Landen i hele det store Foretagende. Jeg har dernæst gjort opmærksom paa Nødvendigheden af, at have Masser af unge Træer fordeelte over Landets forskjellige Egne, for at vække og nære Lysten til at plante, og for at spare den kostbare, for Træerne fordærlige lange Transport. Og efterat jeg har tilbudt, aarlig ligesom iaar at udsaae Træfrø for omtrent 100 Rbd., have Medlemmerne eenstemmig erklæret sig villige til, Enhver efter sin Veilighed at modtage disse Planter som Toaarige i mindre og større Partier, — at udprykke dem paa Bede, og der holde dem i Skole i 2 til 3 Aar, da de ere i den udplantningsdygtige Alder, hvorefter den ene Trediedeel er Modtagerens Eiendom,

hvorimod der over de to Trediedele disponeres i Selskabets aarlige Generalforsamlinger, enten de nemlig for den fastsatte høist billige Godtgjørelse skulle overlades Medlemmerne og andre Liebhaveere, eller efter Modtagernes og Dhr. Medbestyreres Anbefaling skjønktes til Bønder, der ville gjøre den Anvendelse af dem, at man kan haabe frodig Fremvært. Slige temporaire Udplantninger hos Medlemmerne kunne ikke være dem til stor Nøielse i Forhold til den Nytte, de derved stifte; thi enkelte affides liggende Bøde i deres Haver eller nærmeste Omgivelser ville endog efter min Mening blive en af deres Havers skjønneste Prydelser. Desuden kan den, der har isinde selv efterhaanden at plante større Partier Træer, paa denne Maade billigt opelske sine Planter; og hvilken Nydelse er det ikke, saaledes fra den tidligste Ungdom at pleie Træer for sig selv og Andre!

3 3 til 4 Aar kan meget skee til Fordeel for Hødernes Cultur; og hvilken Triumph for Selskabet, naar vi da havde Mængder af sunde og kraftige Planter at tilbyde dertil!

Til Træplantning og nyttig Havecultur ere kyndige og practisk dygtige Folk en ligesaa nødvendig Betingelse som selve Træplanterne. Derfor oprettede jeg et practisk Havevæsen's-Institut, hvor unge Mennesker, der for Fremtiden tages af Huusmands=Classens og de mindre Landeiendomsbesidderes Sønner, skulle undervises i alt til nyttig Have- og Træ=Cultur hørende, og derved tillige i den for denne Klasse saa

vigtige og fordeelagtige Anvendelse af Spaden, hvori den endnu er langt tilbage.

Naar jeg nu intet regner for min Jord, som anvendes til Culturen, og naar det maa lykkes mig, ved Siden af Træculturen her at lade opelske den større Deel af de Blomster, der fordres i Selfabet, og som hidindtil maatte kjøbes for at tilfredsstille Nitter og Gevinster, saa haaber jeg ogsaa efterhaanden at kunne tilveiebringe en Ballance for mig selv.

Jeg tilstaaer gjerne, at Blomsterculturen ikke har den Interesse for mig som Træskolerne, der gjøre langt større Nytte, og dette maa jeg vel ogsaa for en Deel tilskrive flere af de Tab, jeg derved har havt i Forbindelse med det Beføstelige ved langveis Forsendelser; men Damerne ere vort Selfabs Pryd, — de maae kunne faae Blomster for deres Nitter og Gevinster; og vi tør da ogsaa haabe, at de ville interessere sig for Træplantningen. Jeg erkjender desuden, at ved en Generalforsamling for Naturens Venner, er en Blomsterudstilling en interessant Afverling, og jeg haaber, at den ved dette Aars Generalforsamling allerede vil blive ret riig paa de nyere og sjønneste Planter, ligesom jeg allerede har faaet Løfte fra flere Medlemmer at møde med gode Sager.

Hvad der koster mig meest, men hvad der tillige udgjør en vigtig Deel af de Mangler, der skulde søges afhjulpede, er de Huusmandssønner, der her oplæres til practiske Havearbeidere og Planteurer, thi disses Bespiisning m. m. koster mig over 800 Rbd. Den Nytte,

de derfor kunne gjøre, svarer ikke hertil, thi Meget gaaer med til Underviisning og Prover.

Hertil saavel som til Frøskolerne gjorde jeg mig Haab om Regjeringens Understøttelse; og Hans Majestæt Kongen har, paa det Kongelige Rentekammers allerunderdanigste Forestilling, dertil bevilget mig 300 Rbd. i 4 Aar, saafremt det Kongelige Rentekammer finder, at denne Sum anvendes overeensstemmende med min indgivne Plan.

Det er mig en stor Glæde, og for de unge Mennesker til sand Nytte, at jeg derved er nogenledes bleven sat istand til ogsaa at beholde den større Deel af mine Elever i de 3 Vintermaaneder, i hvilke de tillige erholde theoretisk Underviisning. Men dette vilde paa anden Maade heller ikke været mig muligt. Med levende Taknemmelighed paastjønner jeg derfor denne Kongelige Naade, hvorved Hans Majestæt har givet mig et Beviis paa, at han er Sagens naadige Befordrer; og ligesom jeg derved føler mig endmere opfordret til at opelske og uddele unge Træplanter, saaledes glæder jeg mig til den Satisfaction, det vil være for Selstabet, naar vi efter faa Aars Forløb i vore Generalforsamlinger kunne beregne, hvormange Millioner unge Træer vi have fordeelt i Landets forskjellige Egne; og hvilken sand Nytte vi kunne stifte ved at uddele dem til de Steder, hvor man er meest trængende til dem. Dette er den Fornøielse, jeg vil ansee som Løn for mit Arbeide, min Jord og de pecuniaire Opoffrelser, jeg anvender derpaa, og at jeg herved tør

stole paa de ærede Medlemmers varige Bistand, derom er jeg overbeviist. Alle ville vel ikke kunne modtage unge Træplanter til Opelskning; Alle ville vel heller ikke have Brug for den dem tilfaldende ene Tredeedeel; men et Bed med Træplanter i en Have kan allerede modtage endeel, og maa et saadant aarlig anvendes dertil, saa vil Selskabet dog snart have en Masse, der er dets Eiendom og hvorover det i vore Generalforsamlinger vil blive os en Fornøielse at disponere.

Om Nødvendigheden af et saa betydeligt, og med saamange Beføstninger begrundet Foretagendes Bestaaen, der i dets nyttige Frugter er uberegneligt, er jeg tilfulde blevet overbeviist ved min Nærværelse i Althaldensleben. Kan jeg bringe det derhen, saa er mit høieste Ønske opnaaet, og hverken Tid eller Beføstninger vare da spildte paa et Foretagende, som var bekosteligere i dets Begyndelse, end jeg havde anseet muligt, men som har mødt megen Velvillie og Beredvillighed af et Selskab, der ligesom jeg erkjender, at vi i Forbindelse med vor egen Fornøielse maae tænke paa de Egne og de Medborgere, der ikke ere saa begunstigede ved Naturen, som de Egne, hvori den største Deel af Medlemmerne have deres Hjem. Hos hine maae vi fortrinlig trachte efter at vække Lysten til at plante, og vi maae gjøre dem det let, ved at kunne sende dem Træerne. Fremdeles bør enhver Skolelærer, der viser sig beredvillig til, hos Ungdommen at udbrede Kundskab i Træcultur og Havedyrkning, efterhaanden herfra kunne modtage, hvad han dertil behø-

ver; og det er at haabe, at de respective Sogneforstanderskabers ville imødefomme saadanne Skolelæreres gode Billie. Vi have altsaa en viid Mark for vore forenede Bestræbelser; — og det var ingen Røst i Orkenen, da den hæderlige Pastor Carstens ved at føre sine Læsere ind paa Danmarks Hedebrækning saaledes som denne nu udfolder sig for os, udtaler: „Er imidlertid kun saare lidet gjort endnu i Henseende til Hedsens Cultur, og tør vi end være forvissede om, at meget Vand vil tilflyde Havet før Danmarks Hedeplet udslettes, det være nu ved Agerland eller ved Skovplantning, saa maa dog selv det Lidet, som er gjort, ei miskjendes.“ Nei, det maa taknemmeligst ihukommes af os, og kraftigen opmuntre os til; med endnu langt større Iver at fremme og fortsætte paa alle Maader det begyndte Værk, — Enhver efter den Stilling og Leilighed, Evne og Indsigt, Gud har givet.